



O VIZIUNE PSIHANALITICĂ ASUPRA FIGURII PATERNE

Constantin IVANOV

Doctor în filologie

E-mail: constantin.ivanov@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9128-7822>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM,
<https://ror.org/0475kvb92>(Chișinău)

A PSYCHOANALYTIC VIEW OF THE FATHER FIGURE

Vă prezint, în cele ce urmează, o lucrare din domeniul psihanalitic, ce reflectă o tematică complexă, dar și actuală a zilelor noastre. Aceasta oferă o perspectivă de abordare a problematicii paternității, reflectând asupra procesului în care bărbatul devine tată și a modului în care își asumă acest rol (paternizarea). Este vorba de monografia Danielei Luca *Tatăl. Psihanaliza paternității astăzi*, publicată la Editura Litera, București, în 2024, în colecția *Perspektiv*, coordonată de către Cosmin Perța. Menționez aici că lucrarea are la bază o cercetare doctorală foarte bine documentată, realizată cu o rigoare academică exemplară, susținută la Universitatea Paris VII și pe care autoarea și-a tradus-o din franceză. Deși vine din domeniile psihopatologiei și psihanalizei, lucrarea are, totuși, o deschidere spre alte domenii științifice, interesate cu precădere de figura paternă. Personal, consider binevenită apariția unei asemenea lucrări, care constituie, de fapt, un eveniment în sine, și necesară pentru domeniile mele de interes, precum literatura și antropologia culturală, pentru că este un studiu esențial și de referință, care nu vorbește doar despre psihanaliză, ci și despre fenomene culturale și chiar despre reprezentări literare.

Sunt câteva puncte de forță care recomandă cercetarea Danielei Luca, iar dintre acestea amintesc doar trei. În primul rând, are un eșafodaj teoretico-conceptual solid, susținut de un corpus bogat de referințe bibliografice, fapt ce afișează o rețea intertextuală de trimiteri la cercetări și cercetători de calibru din domeniul psihanalitic, precum și o analiză aplicată asupra unor cazuri din practica și experiența clinică a psihanalistei, cu observații și comentarii pertinente. Un alt punct forte al acestei lucrări este ușurința cu care autoarea reușește, pe lângă un parcurs teoretic complex, să transmită și să spună o poveste, chiar emoționantă pe alocuri, a pierderii și regăsirii de Sine, în care integrarea figurii paterne formează acel ax identitar atât de necesar în raporturile dintre individ și lume, respectiv individ și imaginea tatălui, fapt ce facilitează o bună înțelegere chiar și pentru cititorii neavizați sau care vin din alte domenii de interes. Mai mult decât atât, prima parte a lucrării, intitulată *Figuri ale tatălui în psihanaliză*, segmentul unde sunt oferite date și concepte teoretice, este într-atât de narativizat, mai cu seamă capitolul Tatăl lui Sig(is)mund Freud, încât ai senzația că citești o biobibliografie romanțată. Iar exemple de acest fel sunt mai multe, venite ca un respiro între celelalte capitole sofisticate, dar necesare, de psihanaliză, comunicând, cu succes, o poveste. Al treilea punct important, pe care aș vrea să-l evidențiez, este, desigur, limbajul ce ilustrează o scriitură care are o forță de convingere specifică. Chiar dacă, pe alocuri, se simte că este o traducere, totuși putem să remarcăm limbajul expresiv, reușind să transmită nu doar idei sau teze, ci și emoții, făcându-se resimțită prezența celeilalte laturi, cea de eseistă și poetă a Danielei Luca, care a și publicat, de asemenea, volumele de eseuri *Cuvinte în negativ* (Tracus Arte 2020), *Estetica inconștientului* (Editura Herald, 2021) și volumele de poeme *Intermezzo* (Editura Paralela 45, 2017) și *Vatra luminoasă* (Casa de editură Max Blecher, 2019). Astfel, lectura monografiei *Tatăl. Psihanaliza paternității astăzi* devine o plăcere de la un capăt la altul, dând senzația unei pledoarii impresionante pentru un concept atât de important precum tata.

Structura propriu-zisă a lucrării este constituită din 14 capitole distincte, divizate la rândul lor în subcapitole, dar care, în ansamblu, sunt secționate în patru părți esențiale după un algoritm tematic sugestiv, ce plasează întreaga materie într-o ordine ușor de urmărit. În asemenea mod se conturează o perspectivă integratoare asupra problematicii cercetate.

Așadar, prima secțiune a monografiei Danielei Luca, intitulată *Figuri ale paternității în psihanaliză*, face o amplă incursiune în teoria psihanalitică, unde o parte considerabilă este angajată să ofere un tur de forță prin opera freudiană, analizând atent unele figuri ale tatălui, precum: *tatăl hoardei primitive*, *tatăl seducător*, *tatăl castrator*, *tatăl abuzator*, *tatăl agresor*, *tatăl persecutor*. Aici sunt consemnate cu acribie cele mai importante studii și teorii ale lui Freud, care au contribuit la elucidarea și înțelegerea multiplelor fațete ale instanței paterne și a rolului tatălui în formarea lumii interioare a copilului, care, în mod normal,

trebuie să funcționeze în limitele unei armonii pentru a diminua conflictul oedipian. Astfel că de la analiza atentă a conceptului de tată expus de-a lungul istoriei, se ajunge la condițiile de afirmare a funcției paterne în ziua de astăzi și a rolului tatălui în diferitele sale funcții în accepția lui D.W. Winnicott, Serge Lebovici și a altor cercetători interesați de problematica paternității, pe care Daniela Luca le expune succint în capitolul IV, evidențiindu-se „importanța tatălui în triadă, necesitatea de «a fi trei» în armonie” (p. 123), adică lumea interrelațională mamă-tată-bebeluș.

În partea a II-a, intitulată *Dimensiunea paternității*, autoarea se preocupă, în mod deosebit, de multiplele variații ale figurii paterne în raport cu dimensiunea intrapsihică și latura psihosexuală a bărbatului care devine și își asumă rolul de tată. Aici sunt expuse și analizate teorii complexe din domeniul psihopatologiei și psihanalizei, precum și metodele specifice acestei direcții științifice. Am putea spune că e partea de forță a lucrării, pentru că este orientată mai mult spre latura patologică, în care sunt încadrate, de fapt, trei capitole fundamentale despre: 1) *Topica, dinamica și economia intrapsihică la bărbatul care devine tată*; 2) *Tatăl în relațiile diadice și triadă – de la intrapsihic la intersubiectiv în paternitate* și 3) *Intergeneraționalul și transgeneraționalul paternității*. Această secțiune analizează modul în care se conturează figura paternă, prin raportare la anumite competențe care îi conferă acest statut – în special, stabilirea unei relații afective cu mama și recunoașterea de către aceasta drept tată al copilului ei.

Partea a III-a, *Tatăl în clinica psihanalitică*, reprezintă aspectul practic, în care cercetătoarea se axează pe psihopatologia paternă, unde realizează o analiză aplicată pe anumite cazuri selectate din experiența clinicii psihanalitice, ce scot la iveală temeri sau angoase, stări depresive sau de confuzie. Pornind de la premisa că paternitatea este un eveniment de viață, Daniela Luca efectuează o analiză antropologică a fenomenului de cuvadă, adică ritul în care bărbatul devine tată, apoi trece punctual pe manifestările clinice ale paternității, cu ilustrări de caz ce reflectă problemele esențiale ale pacienților, precum nevroză obsesională, „depresie parentală” și chiar prăbușiri psihotice. Astfel că luarea în îngrijire terapeutică a taților, constată autoarea, poate aduce beneficii considerabile asupra copilului și a dezvoltării sale psihice.

Ultima parte a lucrării, intitulată *Pater. Psihanaliză și literatură*, ia în discuție câteva exemple din literatură ce abordează problema pierderii tatălui sau a tatălui care își pierde copilul, pe care le interpretează în manieră psihanalitică. Un lucru important aici este modul în care un psihanalist vede literatura și operează în analiza sa cu unele paradigme comportamentale ale personajelor literare și ale unor stări. Trebuie subliniat faptul că Daniela Luca vine cu observații pertinente în privința actului de creație și relația cu receptorul. Sunt observații din psihanaliză, dar care abordează cu succes și probleme din teoria literară, evidențiind în mod expres relația receptorului cu produsul actului de creație în momentul contemplării operei. În acest sens, autoarea face următoarea remarcă: „Receptorul face parte

din operă. El îi dă viață. Asemenea, în cabinet, psihanaliza nu există fără analizand și analist, în prezența necesară divan-fotoliu. Opera nu există decât în prezența Celuilalt, interioară și/sau exterioară. Pentru a exista, ea trebuie să fie văzută, să fie văzută de cineva în carne și oase, și primită de o persoană vie. Ceea ce vedem nu este efortul, procesul sau munca, ci produsul final” (Luca, p. 323). Atât opera, cât și receptorul se identifică în procesul de simbolizare ce are capacitatea și menirea de a confrunța toate elementele dispartate pentru a le (re)aduce într-un tot întreg, adică integrarea contrariilor anume prin intermediul reprezentărilor, în caz contrar se declanșează durerea psihică. Astfel că produsul actului de creație este definit ca un proces de doliu sau melancolie, survenit din nevoia de sublimare a unei dureri în urma unei pierderi. Acest aspect este analizat în raport cu eseul-meditație-poem în proză al scriitorului olandez P.H. Thomése, *Copilul-umbră*. După cum orice pierdere a cuiva drag este asociată cu o ruptură, în cazul dat durerea pierderii copilei, tot așa este percepută și în *Copilul-umbră*, ca un gol care este umplut cu suferință. Această pierdere este trăită ca suprimare a echilibrului interior și identitar, o dezintegrare și afundare în „durerea psihică a melancoliei”. O altă formă de pierdere, mai cu seamă cea a tatălui, Daniela Luca o analizează la scriitorul portughez José Luis Peixoto, în microromanul poetic *Morreste-me / Mi-ai murit*, unde scrisul în sine devine o asumare existențială. Tot în acest siaj este analizată și colecția de poeme *O viață singură*, a scriitorului spaniol Manuel Vilas, ce reflectă travaliul căutării și al regăsirii de sine prin chiar actul scriiturii, ce transmite lumii atât părți ale frumosului, cât și părți distructive ale identificării melancolice cu tatăl decedat, reflectând neputința de integrare a acestei dureri a pierderii.

Constatăm astfel că studiul Tatăl. Psihanaliza paternității astăzi este valoros pentru că abordează, cu dedicație și consecvență, un subiect ce răspunde nevoilor actuale ale societății noastre. Or, integrarea figurii paterne, cu întreaga încărcătură emoțională și simbolică, joacă un rol important în conturarea identității și a echilibrului interior al fiecărui individ. De aceea recomandăm cu plăcere lectura acestei cărți ce oferă o perspectivă integratoare asupra înțelegerii rolului tatălui și a modalităților de raportare la figura paternă.

Notă: Recenzie elaborată în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 26.03.2025

Acceptat: 10.06.2025